

6. Балли Ш. Французская стилистика. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1991. – 394 с.
7. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. – М.: Высшая школа, 1990. – 176 с.
8. Васильев Л.М. Теория семантических полей // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105-113.
9. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова // Вопросы языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3-29.
10. Колшанский Г.В. Семантика слова в логическом плане // Язык и мышление. – М., 1967. – С. 131-135.
11. Кравченко Е.Л. К понятию “семантическое поле” и методам его изучения. Научные доклады высшей школы // Филологические науки. – 1973. – № 2. – С. 99-103.
12. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Прогресс, 1978. – 543 с.
13. Толстой Н.И. Некоторые проблемы сравнительной славянской семасиологии // Славянское языкознание. – М., 1968. – С. 363.
14. Толстой Н.И. Теория семантического поля // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 45-57.
15. Уфимцева А.А. К вопросу о лексико-семантической системе языка // ВЯ. – 1962. – № 4. – С. 21-28.
16. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. – М.: Наука, 1968. – 226 с.
17. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. – М., 1964. – С. 43.
18. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973. – 230 с.
19. Шайкевич А.Я. Введение в лингвистику. – М.: Изд-во Рос. открытого ун-та, 1995. – 304 с.

*Гунченко Ю.В.
Полтавський університет
споживчої кооперації України*

ПРОДУКТИВНІ СЛОВОТВОРЧІ МОДЕЛІ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ

Дослідження словотворчих моделей є надзвичайно важливим для вивчення сучасного словотвору. Як відмічав А. І. Смирницький: “вивчення сучасного словотвору – це вивчення сучасних словотворчих моделей з урахуванням їхньої продуктивності в даний час” [6, 65]. Питанням словотворчого моделювання та продуктивності словотворчих моделей приділяли велику увагу М. Д. Степанова, О. С. Кубрякова, О. С. Ахманова, О. Д. Мешков, В. К. Зернова, Л. Ф. Омельченко та ін.

Метою даного дослідження є вивчення найбільш продуктивних словотворчих моделей (СМ) для творення складних термінів-іменників у сучасній англійській економічній лексиці. В основу даного дослідження покладено положення М. Д. Степанової про словотворчий аналіз (СА), словотворче моделювання та запропонована нею класифікація словотворчих моделей [7].

Під СА розуміють бінарне членування похідних основ слів на максимальні словотворчі компоненти (СК). Щодо словотворчого моделювання, то, за М. Д. Степановою, воно являє собою “особливу частину в методиці дослідження лексики..., що одночасно враховує як структуру і семантику окремих лексичних одиниць – членів системи, так і систему організації лексики в цілому” [7, 147]. Ключове поняття моделювання лексики – СМ, яка визначається як “стабільна структура, що має узагальнене лексико-категоріальне значення і здатна наповнюватися різноманітним лексичним матеріалом” [7, 149]. Тобто словотворча модель – це той зразок, за яким конструюються похідні та твірні основи (ТО), і в той же час зразок, за яким вони вже сконструйовані [7, 161].

У дослідженні словотворчого моделювання основ сучасних англійських термінів-іменників ми спираємося на основні СМ, виділені М. Д. Степановою на матеріалі німецької лексики. Оскільки ми досліджуємо структуру складних іменників, то, за класифікацією М. Д. Степанової, розглядаємо моделі M10 (L2=L1+L1) та M11(L2=L1+L1+L1) [7, 114-115].

Сучасна англійська економічна лексика характеризується схильністю до творення

складних іменників (M10) способом складання двох основ, тобто складанням двох первинних основ, що входять до складу вторинної основи – основи складного слова, що аналізується. Ключовим поняттям нашого дослідження є похідна основа складного слова. Дане дослідження проведено на матеріалі 546 складних термінів-іменників сучасної англійської економічної лексики, що були відібрані з англо-російського економічного словника під ред. І. Ф. Жданової [1]. У результаті дослідження були виявлені найбільш продуктивні СМ та їх СК. Так, однією з найпродуктивніших СМ для утворення складних термінів-іменників є модель SN+SN (M10). Серед досліджених термінів їхня кількість складає 205 лексичних одиниць, тобто становить 37%. Прикладами таких утворень є: *checkbook* (чекова книжка), *copyright* (авторське право), *pricelist* (прейскурант), *timecard* (хронометражна карта), *weightsheet* (вагова відомість) та ін.

Схильність сучасної англійської мови до творення складних іменників саме за моделлю SN+SN відмічав О. Д. Мешков [4, 208]. Він вважав, що ця модель займає провідне місце у словоскладанні сучасної англійської мови [3, 18]. Цю думку поділяє і Л. Ф. Омельченко, яка пише, що серед складних неологізмів у цілому мають перевагу лексичні одиниці, що складаються з двох твірних основ SN+SN [5, 38]. Причинами розповсюдженості досліджуваної моделі, за О. Д. Мешковим, є наступні: 1) більші можливості для номінації явищ і предметів дійсності; 2) можливість співположення двох іменників при будь-яких відносинах між предметами дійсності; 3) відносно проста морфологічна будова складного англійського слова; 4) синтаксична зручність побудови порівняно зі словосполученням типу “іменник+прийменник+іменник” [3, 18-19]. Усе вищезазначене є характерним і для економічної терміносистеми сучасної англійської мови.

Говорячи про основи, які входять до складу складного слова, слідом за П. В. Царьовим, можемо відмітити, що “при творенні складних слів далеко не всі основи з однаковою легкістю і частотою використовуються як компоненти останнього... Серед активних основ, за допомогою яких утворюється значна кількість складних слів у сучасній англійській мові, є певна кількість високоактивних основ” [8, 41].

На основі даних, одержаних нами під час дослідження складних термінів-іменників, було виявлено, що деякі ТО у функції 1 СК або 2 СК можуть вважатися частотними словотворчими компонентами (ЧСК), оскільки вони входять до складу певної кількості досліджуваних термінів. Так, наприклад, було виявлено 10 складних слів, утворених за моделлю SN+SN, де перша твірна основа є ЧСК, наприклад: 1) *airbus* (аеробус), *aircargo* (авіаційний груз), *aircraft* (літак), *airfreight* (авіафрахт) та ін.; 2) *shop*, з яким виявлено 9 складних слів, наприклад: *shopboard* (прилавок), *shopfolk* (персонал магазину), *shopmark* (фірмова марка), *shopwindow* (вітрина) та ін.; 3) *work* – 9 складних слів, наприклад: *workday* (робочий день), *workman* (робітник), *workplace* (робоче місце), *workshop* (майстерня) та ін.; 4) *time* (6 складних слів): *timebill* (розклад руху потягів), *timecard* (хронометражна карта), та ін.; 5) *half* – 6 складних слів: *half-life* (період до викуплення половини вартості облігацій), *half-price* (півціни) та ін.; 6) *hand* – 5 складних слів: *handbill* (рекламна листівка), *handbook* (довідник) та ін.; 7) *stock* – 5 складних слів: *stocklist* (біржевий бюлетень), *stockpile* (запас, резерв) та ін. І відносно менш продуктивними можна вважати такі 1 ЧСК, як: 1) *man* (4 складні слова): *man-day* (людино-день), *man-hour* (людино-година) та ін.; 2) *head* (4 складні слова): *headline* (газетний заголовок), *headman* (голова, начальник) та ін.; 3) *ship* (4 складні слова): *shipagent* (судовий агент), *shipwreck* (корабельна аварія) та ін.; 4) *book* (3 складні слова): *bookpost* (бандероль) та ін.; 5) *check* (3 складні слова): *checkbook* (чекова книжка) та ін. Розглянуті нами приклади складних іменників структурного типу SN+SN свідчать про те, що 1 ТО є ЧСК.

Щодо 2 СК складних іменників, утворених за моделлю SN+SN, то найбільш частотною та продуктивною є основа кореневого іменника *man*. Так, 17 складних іменників мають цю ТО у своєму складі, наприклад: *assemblyman* (член законодавчих зборів), *chairman* (голова, головуючий), *serviceman* (інструктор), *shopman* (продавець; робітник; власник магазину). Наступним за кількістю утворень є ТО 2 СК *work*, що входить до складу 13 складних слів, наприклад: *shiftwork* (робота позмінно), *timework* (поденна робота), *wagework* (робота по найму). Дещо менш продуктивними є ТО *line* і *car*, наприклад: *baseline* (базис, основа) (6 іменників) чи *boxcar* (критий товарний вагон) (4 іменника).

Продуктивною також є СМ: твірна основа кореневого дієслова + основа прислівника (SV+Sadv). Нами виявлено 113 випадків словоутворень за даною моделлю, що становить близько 20% від загальної кількості досліджених складних іменників. Прикладами таких утворень є: *breakdown* (поломка), *go-ahead* (прогрес, рух уперед), *linkup* (поєднання), *setup* (структура, організація), *smashup* (банкрутство, крах), *write-down* (часткове списання) та багато інших. Як видно з наведених прикладів, другий СК – ТО прислівника умотивовує перший СК – ТО кореневого дієслова, а інколи і повністю змінює його значення: 1) *breakdown* (1.поломка, 2.розвалення, крах), *breakout* (прорив), *breakthrough* (значне досягнення в області науки чи техніки); 2) *checkoff* (вирахування, утримання із зарплатні), *checkout* (перевірка, контроль), *check-over* (перевірка, повторна перевірка), *checkup* (технічний огляд; перевірка стану, ревізія); 3) *setback* (1.регрес, спад; 2.зниження цін), *setoff* (залік), *setup* (структура, організація).

Розглянувши структурно-семантичні типи складних слів, можна зробити висновок про те, що ТО 2 СК має здатність частково чи повністю змінювати значення, яке несе в собі 1 СК: 1 СК *check* – перевіряти → *check-over* – повторна перевірка; 1 СК *break* – ламати → *breakdown* – крах. У складних іменників, утворених за СМ SV+Sadv, легко виявити 1 та 2 ЧСК. Щодо ТО 1 ЧСК, то найбільш продуктивним виявився ЧСК *roll* – 6 іменників: дієслово “*to roll*” означає “вертїтися, обертатися”, але в поєднанні з прислівником суттєво змінює своє значення, наприклад: *rollback* (зниження), *rolldown* (заміна опційної позиції іншою, з нижчою ціною), *rollforward* (заміна опційної позиції іншою, з більшим строком), *rollup* (заміна опційної позиції іншою, з вищою ціною) та ін. Другим за продуктивністю є ТО 1 ЧСК *pay* – 5 іменників. Як окреме дієслово “*to pay*” має значення “платити”. У поєднанні з прислівником, складні слова з ТО 1 ЧСК мають наступні значення: *payback* (окупність), *paydown* (часткове погашення кредиту чи облігаційного займу), *payoff* (1.виплата; 2.нагорода; 3.дохід від цінних паперів; хабар), *payout* (виплата). В результаті дослідження виявлено по 4 складні іменники з такими ТО 1 ЧСК, як *break* (ламати), *check* (перевіряти), *take* (брати), наприклад: *breakdown* (1.поломка; 2.крах), *breakout* (прорив); *checkout* (перевірка, контроль), *checkup* (технічний огляд; перевірка стану, ревізія); *take-in* (отримання ставки контанго), *take-over* (1.приймання (товару); 2. поглинання (компанії)); та по 3 утворення з такими 1-ми ЧСК як *lay* (класти), *set* (встановлювати), *turn* (обертати) та *write* (писати), наприклад: *lay-away* (відкладений і частково оплачений товар), *layoff* (1.зупинка виробництва; 2.звільнення через відсутність роботи); *setback* (1.регрес, спад; 2.зниження (цін)), *setoff* (залік); *turnout* (випуск (продукції)), *turnround* (оборот, оборотність); *writedown* (часткове списання), *write-up* (підвищення ціни).

Дослідження структури та семантики складних слів показало, що 2 СК – ТО прислівника, частіше виступає в якості ЧСК, ніж 1 СК – ТО кореневого дієслова. Так, найбільш частотним виявився другий ЧСК ТО прислівника “*up*” – 24 випадки утворення складних іменників (21%), тобто майже кожен п'ятий складний іменник в сучасній англійській економічній лексиці, утворений за моделлю SV+Sadv, має 2 ЧСК ТО

прислівника “up”. Наприклад: *give-up* (втрати при продажу і купівлі цінних паперів з різним рівнем доходу), *hold-up* (затримка), *linkup* (поєднання), *runup* (1.ріст, підвищення; 2.підготовка; попередній захід), *setup* (структура, організація). До високочастотних 2 ЧСК також належить основа прислівника “out” – 21 складне слово (18,5%), наприклад: *fall-out* (супутній результат, наслідок), *knockout* (зговір між учасниками аукціону не збільшувати ціну), *shake-out* (витіснення з ринку (товарів, цінних паперів)). Третій за продуктивністю йде 2 ЧСК ТО прислівника “off”: 17 складних слів утворено за допомогою основи цього прислівника (15%), наприклад: *fall-off* (спад, зниження кон’юнктури), *rake-off* (1.доля прибутку; 2.прихований незаконний прибуток; хабар), *runoff* (1.надлишок; 2.відходи (промисловості)). Також до продуктивних ЧСК ТО прислівників можна віднести “down”, “back”, “over” (13, 13 і 10 утворень, що становить 11,5%, 11,5% і 9% відповідно), наприклад: *closedown* (припинення роботи), *slowdown* (уповільнення, затримка); *change-over* (перехід (на що-небудь)), *spellover* (1.надлишок; 2.перелив, вихід за межі); *clawback* (повернення того, що було надано раніше), *drawback* (1.недолік; 2. повернення; поступка).

Розглядаючи ТО у функції других ЧСК складних іменників - економічних термінів, утворених за моделлю SN+Sadv, слід зазначити, що складні іменники, які мають у своєму складі спільні другі ЧСК (наприклад *back*, *off*, *up*), часто зберігають відтінок значення, що властивий прислівнику, який виконує функцію 2 ЧСК. Так, наприклад, складні іменники з 2 ЧСК “back”, що має відокремлене значення “назад”, теж мають значення оберненості, зворотності дії: *buyback* (1.зворотня покупка; 2.компенсаційна угода), *callback* (1.візит у відповідь; 2. виклик на роботу; 3.повернення), *clawback* (повернення наданого раніше), *comeback* (повернення), *drawback* (1.недолік; 2.повернення; 3.поступка), *plowback* (реінвестування прибутку в основний дохід). Іншим прикладом можуть бути складні іменники з ТО 2 ЧСК “up”, що має значення “вище, над”. Складні іменники, що мають у своєму складі цей прислівник, подекуди зберігають відтінок значення підвищення, збільшення, зростання. Наприклад: *blow-up* (багаторазове збільшення фотографічного зображення товарів, що рекламуються), *rollup* (заміна опційної позиції іншою, з вищою ціною), *speedup* (1.прискорення, форсування; 2.підвищення виробітку без підвищення зарплатні), *step-up* (підвищення), *write-up* (підвищення ціни). Ще одним прикладом перенесення значення ТО 2 ЧСК на значення складного слова в цілому є слова, оформлені 2-м ЧСК “down”, що має значення “вниз, донизу”. Складні слова *closedown* (припинення роботи), *markdown* (1.зниження ціни; 2.зниження оцінної вартості; 3.переоцінювання цінних паперів), *rolldown* (заміна опційної позиції іншою, з нижчою ціною), *shutdown* (1.закриття (підприємства); 2.зупинка, простій), *slowdown* (уповільнення, затримка).

З огляду на подані приклади можна зробити висновок про вплив, якого зазнає ТО складних іменників у функції 1 ЧСК, утворених за моделлю SN+Sadv, та значення слова в цілому, умотивовуючись 2-м ЧСК.

Підсумовуючи, зазначимо, що найбільш продуктивними словотворчими моделями для утворення складних термінів-іменників в сучасній англійській економічній лексиці є: 1) модель SN+SN; 2) модель SV+Sadv.

Використана література:

1. Англо-русский экономический словарь // под ред. Ждановой И.Ф. – М.: Русский язык, 2004. – 837 с.
2. Зернова В.К. Архитектоника производящих и производных основ в современном немецком языке. (на материале терминологической лексики). Дис. ... докт. филол. наук. – М., 1992. – 384 с.
3. Мешков О.Д. Пополнение словарного состава английского языка путем словосложения в 60-70-е годы XX века // ИЯШ. – 1975. – № 2. – С. 18-24.
4. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. – М., 1976. – 245 с.

5. Омельченко Л.Ф. Семантико-стилістичний аспект англійських субстантивних “бахувріхі” антропосемічного поля // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. – 2000. – Вип. 2. – С. 38-44.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М., 1956. – 259 с.
7. Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики (на материале современного немецкого языка). – М.: “Высшая школа”, 1968. – 199 с.
8. Царев П.В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке. – М.: Изд-во Московск. ун-та, 1984. – 224 с.

*Демешко І.М.
Кіровоградський державний
педагогічний університет ім. В.Винниченка*

МОРФОНОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ІНШОМОВНИХ СУФІКСІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАПОЗИЧЕНИХ ДІЄСЛІВНИХ ОСНОВ)

Проблема валентності мовних одиниць в останні десятиліття є однією з актуальних і центральних у дослідженнях зі словотвору, лексикології та синтаксису. Вона відображена у працях Й. Ф. Андерша, М. Д. Степанової, О. А. Земської, В. Б. Касевича, В. Г. Чурганової, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, С. М. Толстой, М. В. Кравченко, Н. Ф. Клименко, Т. Ф. Гонтар, Л. В. Чурсіної та ін. Проте явище суфіксальної валентності недостатньо вивчене на матеріалі ВДІ української мови, що і спонукало до розгляду даного питання. Вивчення сполучуваності іншомовних формантів із запозиченими дієслівними основами дає можливість встановити основні правила поєднання морфем у мові. Досліджуючи суфіксальну валентність іншомовних дериватів, виникає потреба визначити формальні та семантичні властивості основ-мотиваторів похідних та словотворчих формантів, а також встановити дивергентні відношення, що виникають унаслідок реалізації словотвірного потенціалу мовних одиниць.

Кожен функціональний клас морфем (префікси, корені, суфікси) має властиву тільки йому валентність, яка регламентована системою мови і реалізується за певними правилами поєднання морфем у мові. Вона існує як системно задана можливість певної морфеми до сполучення з іншими одиницями. Однак реалізація цих можливостей залежить від багатьох чинників: структурних ознак морфеми, її походження, частиномовної належності, позиції в слові [3, 81].

Досліджуючи закономірності поєднання морфем, необхідно вказати чинники, що спричиняють вибірковість кореневої морфеми із суфіксальною, з'ясувати причини такої вибірковості, визначити мотиватор похідної одиниці та формально-семантичні особливості твірних основ і словотворчих формантів.

Аналізуючи формальні модифікації морфем, слід розрізняти чергування, що мають як парадигматичний (варіанти морфем), так і синтагматичний (сполучуваність морфем) аспект, а усічення належить до морфонології слова, що виступає засобом організації морфемної послідовності (синтагматичний аспект) у межах основи мотивованого слова. С. М. Толстая зазначає, що лінійні перетворення в більшій мірі, ніж чергування, залежать від граматики, і перш за все від встановлення відношень похідності між словами, і способу морфемного членування [6, 70].

Дієслівна деривація дослідження лінійних перетворень залежить від загальної концепції опису морфонологічних одиниць, їх природи, вивчення особливостей морфонологічних моделей, орієнтованих на сполучуваність твірної основи з формантом.

Метою статті є дослідження особливостей морфонологічної адаптації іншомовних